

УДК 373.3.091:172.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/23.166248>

Наталія ІВАНЕЦЬ,
викладач кафедри початкової освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна) ivanetsnata09@gmail.com

МУЛЬТИКУЛЬТУРНА ШКОЛА – МОДЕЛЬ НОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Автор статті акцентує увагу на тому, що у всі часи в нашій державі освіта була потужним інструментом національного об'єднання. Тому школа повинна бути першою сходинкою, яка об'єднує інтереси окремих етнічних груп шляхом організації такого мультикультурного освітнього середовища, в якому зберігається і розвивається мова і культура всіх представлених у ньому національностей. Однією з ідей сучасної шкільної політики повинно бути продовження традицій кожної етнічної групи, виховання толерантного ставлення один до одного, а також виховання культури міжетнічних відносин. Мультикультурна школа повинна зробити глибоке науково-теоретичне осмислення проблеми розвитку мультикультурного освітнього простору для своїх вихованців. Це визначається рядом факторів: процесами, які відбуваються у світовому співтоваристві та зумовлені зміною його соціально-економічних орієнтацій; загостренням уваги до етнічної специфіки і модернізацією та технологізацією, яка відбувається в самій освіті.

Ключові слова: мультикультурна школа, освітнє середовище, міжетнічні стосунки, мультикультурний освітній простір, толерантність.

Nataliia IVANETS,
Lecturer at the Department of Primary Education
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University
(Mykolaiv, Ukraine) ivanetsnata09@gmail.com

MULTICULTURAL SCHOOL – THE PATTERN OF A NEW SCHOOL IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

The article states that by virtue of the multinational population diversity and multiculturalism modern Ukrainian society puts a whole complex of theoretical and practical problems in front of the educational system. They are connected with solving the problem of consolidation of society, preservation of a single socio-cultural space of the country and overcoming ethnic and national tensions. The problem of preparing children and young people for life in a multinational environment is very relevant and takes a priority position in the development of modern education.

The author emphasizes the fact that at all times education was a powerful tool of national association in this country. Therefore, the school should be the first step that combines the interests of individual ethnic groups by organizing such a multicultural educational environment, in which the language and culture of all the represented nation states are preserved and sprawled. The continuation of each ethnic group traditions, the upbringing of a tolerant attitude to each other and the cultivation of the interethnic relations culture should be one of the ideas of modern school policy.

This article suggests that a multicultural school should have such curricula and educational plans which allow national minorities to live and study in its environment not by isolated communities, but fully and equally along with the representatives of the nationality that prevails among the educators. The school must resist a steady aspiration of the majority for cultural assimilation, but at the same time preserve the national identity and language and culture of the historical homeland of its members. The multicultural nature of the school must have a profound impact on the students' national identity and on the ability to integrate life-long learning with the multinational team.

The author emphasizes the importance of the creation of a multicultural school new model in which the policy of education has already passed two main stages. Initially, conditions were created for students, minority representatives, in their mother tongue. For them teaching of native language was added in the educational institutions. In some cases instruction in the native language was introduced in elementary school. Then the educational tasks should be extended to the deep study of the ethnic group each representative's culture and the formation of his multicultural competence – the ability to coexist with representatives of many cultures in a multicultural educational environment. The model of such a school envisages a systematic reorganization of the content of school education through the inclusion of social disciplines, materials on the history and cultural traditions of national minorities in curricula.

The multicultural school should make a profound scientific and theoretical understanding of the problem of multicultural educational space development for its students. This is determined by the number of factors: the processes taking place in the world community and caused by changes in its socio-economic orientations; an exacerbation of attention to ethnic specificity, modernization and technologization which occurs in the very education.

Key words: multicultural school, educational environment, interethnic relations, multicultural educational space, tolerance.

Постановка проблеми. Україна є молодою за визначенням країною, але історія українського народу, нації, етносу є дуже давньою. Ми, українці, маємо свою державу, визнану усіма країнами світу, свою державну національну українську мову, територію і кордони, усі відповідні державні структури, усе те, що потрібно вільній країні для її функціонування.

На перший погляд, усе добре і правильно: Україна – країна українців, громадян України. Це з одного боку, з іншого – Україна багатонаціональна держава, у ній проживає більше ста національностей. Українці протягом усієї своєї історії завжди ставилися до тих, хто живе поряд, як до самих себе. Здається, що і представники інших національностей мають ставитися до українців з повагою і визнавати атрибути нашої спільної держави. Тобто із заходу на схід, з півночі на південь у нашій країні потрібно встановити систему толерантних міжнаціональних відносин, які будуть укріплюватися ще в стінах закладів середньої освіти. Тому що саме школа може сприяти найбільш ефективному формуванню і закладенню в учнів компетентностей, необхідних для життя в мультикультурному освітньому просторі.

Країни Європейського Союзу також мають звернути увагу на проблему мультикультурної освіти в Україні. Європейці мають знати, що теперішні внутрішні економічні та гуманітарні проблеми в Україні, кризу, яка є майже постійною, необхідно починати долати спільними зусиллями держави і освітніх установ.

Сучасне українське суспільство з огляду на свою багатонаціональну різноманітність населення та мультикультурність висуває перед системою освіти цілий комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із вирішенням завдання консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору країни, подолання етнонаціональної напруженості. Проблема підготовки дітей і молоді до життєдіяльності в багатонаціональному середовищі є досить актуальною, займає пріоритетне місце в розвитку сучасної освіти.

Аналіз досліджень. Вагоме значення для нашого дослідження мають ключові ідеї зарубіжних педагогів-мислителів – А. Ф. Дістервега, Яна Амоса Коменського, Януша Корчака, Йогана Песталоцці, а також вітчизняних – К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського та інших.

Етнокультурні, етнопсихологічні аспекти дослідження ми розглядали на основі вивчення праць Є. П. Жиркова, Б. М. Попова, К. Д. Уткіна.

Останнім часом у нашій країні спостерігається посилення інтересу до проблем мультикультур-

ної освіти і виховання. Ця проблема досліджувалася в працях О. В. Аракеяна, З. Т. Гасанова, Г. Д. Дмитрієва, О. Н. Джурицького, Н. Б. Крилової, М. М. Кузьміна, В. В. Макаєва, В. І. Матиса, Г. В. Палаткіної, С. Ф. Петрової, А. Д. Семенової, Л. Л. Супрунової, А. В. Шафікової, які обґрунтовують необхідність етнопедогогізації освітнього простору, орієнтацію на розвиток, саморозвиток, акультурацію і соціалізацію особистості як громадянина багатонаціональної держави, здатного до самовизначення в нових соціокультурних умовах.

У працях усіх перелічених авторів порушені ті чи інші аспекти розвитку мультикультурної освіти. За межами розглянутих досліджень залишилося розв'язання суперечностей між потребами у формуванні особистості, здатної інтегруватися в мультикультурний освітній простір, і недостатнім рівнем компетентностей, які формуються в учнів у стінах освітніх установ; між досягнутим рівнем розвитку теорії мультикультурної освіти і відсутністю конкретних науково-методичних рекомендацій щодо її реалізації.

Мета статті – розкрити основні напрями роботи загальноосвітньої школи з організації мультикультурного освітнього середовища як складника цілісної системи освіти України.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні низка вчених взагалі піддають сумніву перспективність політики мультикультурної освіти і схиляються до необхідності повернення до курсу асиміляції в домінуючу культуру України. Проте загалом сучасне українське суспільство з огляду на свою поліетнічність, багатомовність і полікультурність висуває перед системою освіти цілий комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із вирішенням завдання консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору країни, попередження міжнаціональної напруженості. Проблема підготовки дітей і молоді до життєдіяльності в багатонаціональному середовищі є досить актуальною, займає пріоритетне місце в розвитку сучасної системи освіти. Заклади освіти, особливо середньої, будучи транслятором мов і культур, об'єктивно повинні виступати консолідаторами, більше того, системотворчим фактором як для власного етносу, так і для всього мультикультурного середовища.

Науково-теоретичне осмислення проблеми розвитку освітнього простору в багатонаціональному суспільстві визначається низкою факторів: процесами, які відбуваються у світовому співтоваристві та зумовлені зміною його соціально-економічних орієнтирів; загостренням уваги до етнічної специфіки і модернізації, яка відбувається в системі освіти.

Одна з найголовніших функцій системи освіти – культуротворча, суть якої полягає в збереженні, передачі, відтворенні й розвитку культури засобами освіти. Для її реалізації необхідні орієнтація освіти на виховання людини культури, інтеграція освіти в культуру та культури в освіту.

У розробках сучасних моделей мультикультурної освіти, що враховують етнопедagogічні й етнопсихологічні особливості формування загальнонародських і національно-етнічних цінностей, не досить чітко визначені місце й роль закладів середньої освіти, існує необхідність їх науково-теоретичного осмислення та оцінки практичної значущості в соціальній адаптації дітей і їх міжкультурній інтеграції (Джуринський, 2005: 107).

Пошук оптимальних векторів розвитку освітнього простору в багатонаціональній Україні передбачає розроблення та впровадження сучасних досягнень науково-практичного досвіду з урахуванням специфіки мультикультурної системи освіти, спрямованої на сприйняття різноманітності соціокультурного середовища.

Ми пропонуємо внести такі, на наше переконання, ефективні теоретичні засади в реалізацію діяльності мультикультурної школи:

- педагогічний процес закладу загальної середньої освіти повинен здійснюватися в системі єдності духовно-особистісних, соціально-психологічних і національно-регіональних факторів;

- реалізувати на практиці модель мультикультурної школи, зорієнтованої на збереження культури етносів і залучення до них здобувачів освіти на основі спільного діалогу, тісного взаємозв'язку школи із соціумом, розвитку культурно-естетичних потреб особистості, включення вчителів і батьків у активну діяльність із духовно-морального виховання;

- мультикультурна школа повинна виступати одним із джерел всебічного розвитку толерантної особистості і відображати єдність національного і загальнонародського в освітньому просторі;

- психолого-педагогічною основою побудови мультикультурної школи повинно бути розкриття творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу (педагога, учнів, батьків).

Виходячи з теоретичних положень, ми вважаємо, що для реалізації ефективного функціонування мультикультурної школи перед системою освіти необхідно поставити такі завдання:

- 1) вивчити теоретичні основи мультикультурної освіти і визначити концептуальні положення системи мультикультурної освіти в закладі загальної середньої освіти;

- 2) розробити модель мультикультурної школи в поліетнічному середовищі, орієнтовану на залу-

чення здобувачів освіти до культури рідного та інших етносів на основі їх діалогу;

- 3) на основі створеної моделі школи провести роботу з формування мультикультурних компетентностей учнів.

Сама ж модель мультикультурної школи як нової в системі освіти повинна включити в себе такі концептуальні положення:

- в умовах гуманізації та демократизації суспільного розвитку виховання громадян демократичної і правової держави, здатних бути гнучкими до соціалізації та проявляти повагу до мов, традицій і культури інших народів;

- етнокультурний компонент та етнопедagogізація освітнього процесу стають системотворчими напрямками діяльності мультикультурної школи на основі раціонального поєднання загальнонародського й національно-регіонального факторів у взаємодії культур як освітнього середовища, що формує толерантну та творчо мислячу особистість – суб'єкта тієї чи іншої національної культури;

- організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність системи мультикультурної освіти в поліетнічному середовищі (раціональна організація освітнього процесу, відбір взаємопов'язаних навчальних дисциплін культурологічного характеру, облік специфіки форм і методів роботи концептуального підходу, підвищення кваліфікації педагогів, творче ставлення до педагогічної діяльності в сучасних умовах).

На практиці, реалізуючи модель мультикультурної школи, ми пропонуємо розробити та втілити в практику роботи школи варіативні плани й програми під назвою «Культура різних народів» та «Основи культурології». Створені організаційно-педагогічні умови для розвитку системи мультикультурної освіти дадуть змогу суттєво підвищити ефективність освітнього простору в мультикультурному середовищі.

Ще однією невід'ємною умовою функціонування мультикультурної школи ми вважаємо дотримання принципу діалогу культур самими педагогами. Так, англійський педагог Т. Є. Келлі, визначаючи модель мультикультурного вчителя, ставить на перше місце толерантність – расову, національну й суспільну терпимість, визнання права інших людей на самостійність поглядів і вподобань, власних світоглядних ідеалів, цінностей і переконань, повагу інтересів інших людей, їхніх смаків і суджень. Його земляк і колега Е. Чоун вважає, що такий принцип має на увазі рівне ставлення вчителя до всіх учнів незалежно від їх національності, расових відмінностей, статі, здібностей, талановитості, матеріального стану.

Китайський учений Шонг Кікуань підкреслює, що в школу повинен прийти «мультикультурний учитель», відкритий до культурного розмаїття своєї країни. Джагдіш Гундара – англійський педагог індійського походження – наполягає на тому, що в мультикультурному європейському суспільстві затребуваний «інтеркультурний учитель», готовий до подолання расизму в навчальних програмах (Головатенко, 1994: 83).

Від учителя, який працює в багатонаціональному класі, вимагається, з одного боку, певна загальна професійна підготовка, а з іншого – розуміння культурної різноманітності. Мультикультурний вчитель повинен бути готовим діяти з урахуванням особливостей багатонаціональних класів. Йому слід враховувати, що учні є представниками різних етнокультурних груп і володіють специфічними характеристиками, що впливає на їх виховання і навчання, що діти з огляду на свої етнокультурні особливості по-своєму сприймають стиль поведінки вчителя. Не менш важливо володіння педагогом технологіями виховання в умовах багатоетнічного і багатокультурного середовища. Чи бути вчителю відстороненим від особистих емоцій, простим виконавцем ідеалів мультикультурного виховання або ж стати посланцем таких ідеалів, вкладаючи в педагогічний процес особисте ставлення до питань міжнаціональних відносин? Відповідь можна пошукати в класиків педагогіки, наприклад в Антона Семеновича Макаренка, який пристрасно й послідовно виховував у своїх підопічних активне неприйняття націоналізму (Боровський, Лаврова, 1988: 124).

Ідеальний мультикультурний учитель повинен демонструвати конкретні якості: здатність одночасно вчити і виховувати, міцну теоретичну педагогічну освіту, високу культуру й усвідомлення цінностей виховання, свободу і відповідальність, відчуття належності до інтелектуальної еліти. Такий ідеал означає формування цілісної особистості педагога, відкритого і толерантного до цінностей різних культур. Учитель повинен любити своїх учнів незалежно від етнічної, культурної, релігійної належності. Особистісні якості мультикультурного педагога повинні перебувати в гармонії з професійними знаннями та здібностями (Ільченко, 2004: 25).

Для прикладу реалізації форм роботи в мультикультурній школі хочемо навести такий загальношкільний захід, як фестиваль «Мультикультурна школа». Ініціатором проведення «Мультикультурної школи» має бути саме вчитель, керівник класного колективу, який може залучити до участі в ньому також батьків. Адже присутність вели-

кої кількості національних меншин в освітньому середовищі класу викликає потребу пошуків нових форм і моделей існування шкіл, які враховували би багатоетнічний і багатонаціональний склад учнів. Діти меншин – наче маленькі крапельки у величезному океані культури. Вони потребують особливої уваги, адже, крім пізнання середовища, у якому вони перебувають, на них лежить обов'язок вивчати й плекати культуру, з якої вони походять. До того ж такі заходи повинні слугувати відбудові гармонічної мультикультурності. Вони мають надзвичайну актуальність практичного впровадження й навчання, етичного ставлення та розуміння інших культур.

Практична розбудова мультикультурної школи потребує багатьох старань. Поведінка вчителя у класі може бути різною – від ігнорування факту присутності інших національностей до дискримінації дитини за національною ознакою. І хоч останній варіант неприпустимий у педагогіці, він має реальні підтвердження в прикрих життєвих ситуаціях. Найоптимальніший же варіант полягає в тому, щоб учитель міг на прикладі дітей із меншин ознайомити учнів з іншими культурами, вчити, що інший – не значить чужий, прищеплювати любов.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки:

– мультикультурна освіта та виховання – це така культурна стратегія, яка спрямована на збереження й розвиток всього розмаїття культурних цінностей, на передачу цього спадку, а також інноваційних новоутворень молодому поколінню; метою мультикультурної освіти є формування особистості, здатної до діалогу в суспільстві, яка сприймає і розуміє не тільки свої, але і чужі культурні цінності, усвідомлює себе частиною вітчизняної і світової культури; чим раніше сформується у дитини поважне ставлення до людей різних національностей, тим сильнішим буде їх дух толерантності і високої національної свідомості;

– ідея створення мультикультурної школи обґрунтовується новим напрямом філософії освіти – необхідністю посилення культурного складника парадигми освіти, взаємозв'язку культури й освіти. Людська цивілізація досягла такого рівня розвитку, що сьогоденне відродження національної культури і використання її витоків у духовному розвитку народів і кожної окремої особистості неможливе без мультикультурності як основного шляху інтеграції у світову культуру, в загальнолюдські цінності; це одна з головних особливостей сучасного прогресивного суспільного розвитку;

– модель мультикультурної школи, у розробленні якої ми дотримуємось основних ідей і положень вітчизняних та зарубіжних дослідників мультикультурної освіти, уявляється як варіативний підхід у сучасній освіті; організація освітнього процесу на принципах мультикультурності виходить із такого принципу: клас – один, а культур у ньому багато, і всі вони рівноцінні, усі необхідні в освіті;

– ефективному розвитку системи мультикультурної освіти сприяють такі організаційно-педагогічні умови, які створюються в мультикультурній школі: етнокультурний компонент освіти, етнопедагогізація освітнього процесу, етнопедагогічна компетентність учителів, створення атмосфери толерантності і поваги до рідної та іншої мови і культури;

– у діяльності мультикультурної школи повинні інтегруватися методологічний, технологічний і оцінно-результативний компоненти.

Вивчення проблеми створення мультикультурної школи показало, що надалі необхідно провести дослідження з розроблення теоретичних основ формування мультикультурних компетентностей у здобувачів освіти, які дадуть змогу систематизувати надбаний психолого-педагогічний досвід підготовки молодих поколінь до життя в мультикультурному середовищі. Актуальним продовженням нашого дослідження може стати впровадження особливої програми щодо забезпечення професійної й особистісно-психологічної готовності вчителя до роботи в мультикультурній школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровський Ф. Я., Лаврова Л. Ф. Культура міжнаціонального спілкування. Київ : Політвидав України, 1988. 160 с.
2. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. Москва, 1973. 125 с.
3. Головатенко А. Ю. Воспитание в духе уважения к правам народов, правам и свободам личности. *Материалы педагогического проекта «Воспитание в духе прав человека в мире без войн»*. Москва : Центр педагогики мира, 1994. С. 81–82.
4. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. Київ, 2005. 85 с.
5. Джуринский А. Н. Воспитание в поликультурном пространстве. *Мир образования – образование в мире*. 2005. № 3. С. 105–109.
6. Євтух В. Б. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті : навчальний посібник. Київ : Київський університет, 2003. 58 с.
7. Ильченко Л. П. Педагогика поликультурности и толерантности. *Дошкольное воспитание*. 2004. № 8. С. 24–26.
8. Межкультурное взаимодействие субъектов образовательного процесса : учебное пособие. Житомир : Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2007. 352 с.

REFERENCES

1. Borovskiy F. Ya., Lavrova L. F. Kultura mizhnacionalnogo spilkuvannya. Kyiv : Polityvdav Ukrayiny, 1988. 160 s. [in Ukrainian].
2. Bromley Yu. V. Etnos i etnografiya. Moskva, 1973. 125 s. [in Russian].
3. Golovatenko A. Yu. Vospitanie v duhe uvazheniya k pravam narodov, pravam i svobodam lichnosti. *Materialyi pedagogicheskogo proekta "Vospitanie v duhe prav cheloveka v mire bez voyn"*. Moskva : Tsentr pedagogiki mira, 1994. S. 81–82. [in Russian].
4. Gryva O. A. Socialno-pedagogichni osnovy formuvannya tolerantnosti u ditej i molodi v umovax polikulturnogo sere dovyyshha. Kyiv, 2005. 85 s. [in Ukrainian].
5. Dzhurinskiy A. N. Vospitanie v polikulturnom prostranstve. *Mir obrazovaniya – obrazovanie v mire*. 2005. № 3. S. 105–109. [in Russian].
6. Yevtux V. B. Mizhetnichna integraciya: postanovka problemy v ukrayinskomu konteksti : navch. posibnyk. Kyiv : Kyivskiy universytet. 2003. 58 s. [in Ukrainian].
7. Ilchenko L. P. Pedagogika polikulturnosti i tolerantnosti. *Doshkolnoe vospitanie*. 2004. № 8. S. 24–26. [in Russian].
8. Mezhhkulturnoe vzaimodeystvie subektov obrazovatel'nogo protsessa : uchebnoe posobie. Zhitomir : Izd-vo ZhGU im. I. Franko, 2007. 352 s. [in Russian].